

Aušra Prieskienienė

Medžio simbolika

Romualdo Granausko

apysakoje „Gyvenimas po klevu“

„Didysis medis dunkso vienas, nebežiūrėsi paukščio viršūnėje, medis jo pasigailėjo ir priėmė nakčiai tarp kreivų šakų, į juodą miegančių lapų šilumą“¹ (p. 96) – taip Romualdas Granauskas kalba apie medį, kurio vaizdiniai apysakoje funkcionuoja kaip archajinės medžio sampratos transformacijos. Anot prancūzų filosofo Paulo Ricoeuro, „Simboliai iššakniję pastoviose gyvenimo, jausmų ir visatos susiklosčiusiuose dėsniuose, todėl simbolis niekada nemiršta – tik yra transformuojamas“². Granausko kūryboje medžio įvaizdis atsiskleidžia tame simboliniame lygmenyje, kuriame rašytojas vaizduoja mitologinės ir technologinės kultūrų konfliktą. Straipsnio tikslas – atskleisti galimas klevo simbolines reikšmes. Remiantis mitologiniu simbolių tyrimų lauku išryškinamas klevo simbolio semantinių reikšmių branduolys ir kaip antitezė pateikiama medžio simbolika, apibūdinanti socialistinio gyvenimo būdo apraiškas.

Simbolių tyrinėtojai sutinka, kad Gamtos šventumą atskleidžia simboliai. Simbolis suvokiamas kaip raktas į mąstymo gelmes, tą kontekstinę begalybę, kuri neturi griežtų ribų ir yra intelektualios tikrovės pažinimo priemonė, susijusi su interpretacijos teorijos lauko išsiplėtimu.

Mitologijos literatūroje medžio sąvoka yra viena dažniausiai svarstomų problemų. Tyrinėjant medžio simboliką remiamasi tokia simbolio samprata, pagal kurią „Daiktiškas vaizdas ir gilioji prasmė simbolio struktūroje veikia kaip du poliai, negalimi vienas be kito <...>“³. Taigi simbolis ir sąmoningas, ir pasąmoningas, kintantis, žadantis vis kitas prasmes.

Remiantis Granausko kūrinių pasaulėjauta, meninio vaizdavimo būdais, į medžio simbolikos tyrimų lauką įtraukiami tokie simboliai, kuriuos Ricoeuras apibūdina kaip simbolius, kurie „<...> ypač išskiriami arba kurio nors autoriaus ar literatūrinės mokyklos kūriniuose vyraujantys įvaizdžiai, arba kokie pastovūs vaizdiniai, kuriuose save atpažįsta ištisa kultūra <...>“⁴. Granausko kūryba priskiriama tradicinei lietuvių kaimiškajai kultūrai. Pastovios jo kūrybinės tendencijos – tai

¹ Čia ir toliau cituojama iš knygos: *Granauskas R.* Duonos valgytojai. Vilnius, 1975.

² *Rikioras P.* Egzistencija ir hermeneutika. Vilnius, 2001, p. 77.

³ *Daujotytė V.* Literatūros filosofija. Vilnius, 2001, p. 131.

⁴ *Rikioras P.* Hermeneutika ir interpretacija. Vilnius, 2000, p. 67.

savitas būties modelis, paremtas archajine baltų kultūra, magiškuoju meniniu pasauliu, sužadinančiu pačią seniausią atmintį ir padedančiu įsiklausyti ne tik į gamtos gyvybės balsą, bet ir į paprastus aplinkos daiktus.

Klevas kaip *Axis mundi* archetipas

Apysakoje svarbiausias reikšminis akcentas – Centro simbolika, žyminti vietinės erdvės modelio pagrindą. Klevas atitinka archajinėms kultūroms būdingą sakralinio centro simboliką, kurios esminė idėja glūdi šventosios erdvės kaip Pasaulio ašies (*Axis mundi*) sampratoje. Klevas – centrinis Kairių sodybos taškas: po klevu vaizduojamas Kairių šeimos gyvenimas, klevas intuityviu būdu susieja visus esminius siužeto įvykius. „Centrinio taško idėjos esmė yra atidaryti kelią į kitą kosmoso sferą.“⁵ Tai savotiškas bandymas šiandieninį pasaulį sugražinti prie intuityvių būties dėsnių. Klevas jungia tris sferas: viršūnė turėtų užtikrinti ryšį su kosmosu, arba su intuityvia būtimi, su žeme jį saisto šeimos gyvenimo įvykiai. Klevas atitinka Pasaulio medžio simbolinę reikšmę. Taigi klevo simbolis kūrinyje įprasmina sutvarkytą, stabilią būtį. Toks analogiškas pasaulio reiškinių siejimas nėra atsitiktinis. Ricoeuras savo darbuose kalba apie simbolio sąsajas su kosmosu. Jis teigia, kad pagrindinis Šventosios visatos dėsnis – atitikmenų dėsnis, „<...> atitikmenų tarp kūrimo **in illo tempore** ir dabartinės gamtos reiškinių ir žmogaus veiklos tvarkos“⁶. Būtent nekalbinė simbolio plotmė, siejanti mitą ir ritualą, funkcionuoja kaip atitikmenų logika.

Kairienės namas stovi po Pasaulio medžio šaknimis. Pasaulio medžiai augę genties teritorijos centre. Už tos gyvenvietės viešpatavusi netvarka, chaosas, tamsa ir pavojai. „Sodyba vaizdavo uždara, lokalizuotą kosmosą su Pasaulio medžiu.“⁷ Sodyba ir medis – vienalytis pasaulio struktūrinis vienetas. Kiekvienas turėjo teisę į savo medį ir vietą po tuo medžiu.

Apysakos centrinė ašis – tai klevas, „savo šakomis užklėtęs pusę stogo“ (p. 7). Tokia klevo išsidėstymo pozicija primena globą. Medžio–globėjo suvokimas atitinka senovės lietuvių tikėjimą, kad „Medžiai globojo savo kolektyvo narius, apsaugojo juos nuo ligų ir kitų nelaimių“⁸. Kairienė gyvena klevo globojama ir palaikoma absoliutaus gajumo. Tai saugi erdvė, ir išėjimas iš tos erdvės ribų visada yra lemtingas – veikėjai patiria skaudžių praradimų.

Kitas klevo simbolikos semantinio branduolio elementas – dvasinės ramybės reikšmė: „<...> kaip ramina gamtos balsas, vėjo užavimas klevo viršūnėje, kapinaičių medžiuose. Ypač rudens naktimis <...>: esi vienas savo troboj, aplinkui siautėja baisingos jėgos <...>, o vis tiek žinai, kad niekas tavęs nepalies: gina medžiai, užstoję būstą, jie grumiasi, girgžda ir traška, bet jie neišduos tavęs, gyvenančios virš jų šaknų, po jų viršūnėmis: tu jiems – savo žmogus, jie – tavo medžiai. Todėl ramina jų užavimas, nors ir kelias naktis vėtros juos draskytų ir plėšytų“ (p. 15).

⁵ Stryczinska E. Medžio sąvoka lietuvių tautosakoje / Lituanistika XXI amžiaus išvakarėse. Vilnius, 1997, p. 158.

⁶ Rikioras P. Hermeneutika ir interpretacija. Vilnius, 2000, p. 75.

⁷ Dundulienė P. Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje. Kaunas, 1994, p. 10.

⁸ Dundulienė P. Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose. Vilnius, 1979, p. 24.

Klevas yra Kairių šeimos gyvenimo dalis, savo gyvasties energiją perduodantis gyvenantiesiems ant jo šaknų.

Gyvenimas po klevu – tai simbolinis vyksmas, siejamas su buvimu ant šaknų, po šakomis, tai žmogui skirtas laikas po amžinuoju medžiu. Gyvenantieji tokioje erdvėje siekia išlaikyti amžinąsias vertybes, perduoti jas kitai kartai. Amžinybę bei pastovumą simbolizuoja klevo pumpurų brinkimas ir nepaprastas jo vaisingumas: „Niekas čia jo nesodino. Tikriausiai vėjas atnešė jo sparnuotą sėklą nuo kapinaičių kalnelio“ (p. 7). Toks reiškinys turi loginį atitikmenį archajinėje pasaulėjautoje. Senovėje ypač buvo garbinami medžiai, pasižymintys dideliu vaisingumu. Klevas simbolizuoja natūralų gamtos ritmą – niekas jo nesodino. Klevo sėkla, atnešta nuo kapinaičių, davė pradžią klevui prie Kairienės trobos. Tai gali būti analogiškai siejama su mirusiųjų įsikūnijimu į medį, todėl klevas simbolizuoja amžinąją jungtį tarp gyvųjų ir mirusiųjų, nes tarsi kažkas iš kito pasaulio žadina senutę pavasariui atėjus. Klevo kaip Gyvybės medžio simbolių pagrindžia Kairių pavasarinis ritualas – sulos (trykštanti magiškoji energija) tekinimas.

Tolesniame kūrinio tekste atsiranda antitezė idiliškam gyvenimui po klevu – „<...> iki pat naujosios gyvenvietės nebus daugiau pakely nė vieno medžio“ (p. 7). Toks vaizdas primena dvasinę dykumą. Skaudus pasakymas: „O varnėno ji neišgirs, nes jam nėra kur gyventi“ (p. 7) simbolizuoja gyvybės, tradicijų nutrūkimą. Kol gyvuoja medis, tol egzistuoja ir gyvybė bei natūralus gamtos ritmas. Toks gamtos ratas teikia žmogui saugumo. Chaotiška ir bedvasė aplinka vargina ir baugina: „<...> pilkų cementinių stulpelių eiles ir spygliuotas vielas <...>“ (p. 9), vietoj kurių kadaise žaliavo medžiai. Dėl to senoji užsimerkia ir prisimena buvusį vaizdą, magiškoje sąmonės būsenoje – vizijose regi savo žmogų, kuris „<...> suspaudęs gražtą suka jį gilyn į kamieną <...>“ (p. 9). Kairienė išgyvena dėl klevu, juk žaizda gali būti mirtina jaunam medžiui: „Tu negrėžk taip giliai, matai, koks dar jaunas!“ (p. 9). Medis simbolizuoja žmogiškąją gyvybingumą. Kairienės rūpinimasis medžiu siejamas su protėvių tikėjimu, nes „medžiai – gyvos būtybės kaip ir žmonės. Jie turi širdį ir sielą, jaučia skausmą, verkia ir dejuoja“⁹.

Kairienė vizijoje regi klevą dar labai jauną: „Taip, tai jos klevu kamienas, dar ne storesnis už vartų stulpą... Ir švelni dar žievė, ir šaknys dar švelnios, nesukietėjusios, nedrąsiai imančios iš žemės drėgmę ir vėsa“ (p. 9). Ji klevą globoja kaip gležnutį kūdikį. Vadinasi, medis simbolizuoja abipusę globą. Senolė gerai žino visą medžio istoriją – atsimena, kaip jis šiurkštėja, gilėja, platėja, o dabar ji gyvena ant klevu šaknų, kurios prasimušė „taip giliai, kad giliau už tvoros pamatus, ir pro pamatus – po pačia troba. Ir dabar ant tų šaknų paklotos grindys, ant grindų – lova, o lovoje – ji pati: pasenusi, sudžiūvusi, pusiaumiga, nenorinti atsimerkti ir pasižiūrėti, ar jau daug išaušo“ (p. 9). Toks sužmogintas klevu ir Kairienės ryšys išsprendžia dar vieną mitologinę formulę: Kairienė jaučia ir supranta medžių kalbą: „pajuto, kad lova po jos nugara krustelėjo“ (p. 9), „kelkis, negulėk, stokis“ (p. 9) – tai ypatingas signalas, įkvepiantis senutę rasti jėgų gyventi. Klevu kalba, užkoduota jo šaknų judėjimo garsuose, turi loginį atitikmenį senovės lietuvių pasaulėjautoje. Tikėta, kad „Girgždančiame medyje

⁹ Dundulienė P. Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose, 1979, p. 15.

<...> „tupinti“ mirusio žmogaus vėlė.“¹⁰ Vadinasi, medis gali būti ryšio tarp gyvųjų ir mirusiųjų simbolis. Kleve įsikūniję protėviai globoja ir palaiko gyvuosius.

Tačiau senovės lietuvių pasaulėjautoje dominavo ir kitokių medžio girgždėjimo aiškinimų: „Medis girgžda – atgailauja nubausta dvasia.“¹¹ Remiantis mitinio mąstymo logika, tokį reiškinį galima susieti su mirusiųjų atgaila dėl pagoniškojo tikėjimo kodekso pažeidimo. Šią prielaidą paaiškina epizodas, kai Kairienė prisimena savo mirusį vyrą, ir ypač tada, „Kai vėjas kaukia sodybos klevo viršūnėj <...>“ (p. 11). Žodeliai *kaukia*, *girgžda* skamba lyg dvasių atgailavimas dėl nusižengimo saviesiems dievams. Tokią interpretaciją pagrindžia senutės prisiminimai, susiję su sodybos obelių kirtimu.

Apskritai klevas apysakoje įprasminamas ir kaip visų Kairienės prisiminimų atskaitos taškas. Bandydama prisiminti savo žmogaus, sūnaus tam tikrus gyvenimo momentus, senoji visada regi klevą. Simbolis dominuoja kaip atitikmenų tarp gamtos reiškinių ir kasdienės žmogaus veiklos logika. Kiekvienas Kairienės prisiminimas neatsiejamas nuo gamtos reiškinių: užsimenama, koks tada buvo oras, o svarbiausia, kaip tada atrodė klevas. Pavyzdžiui, jai atmintyje įstrigęs įvykis taip pat iškyla pirmiausia prisiminus, koks tada buvo medis: „Ji prisimena tą paskutinį rudenį prieš surašant į kolūkius: <...> jau medžiai kyšojo be lapų“ (p. 19). Kairienės mąstymas, pasaulio patyrimas susijęs su klevu. Žinoma, čia kalbama apie nesąmoningą suvokimą, kuris išplaukia iš per šimtmečius nusistovėjusios tautinės sąmonės atminties. Ko gero, neatsitiktinai pasirinkta ir pagrindinė veikėja moteris, motina. Klevas sietinas ne tik su vaisingumu, bet ir su daug iškęsti galinčia motinos, moters širdimi. Baltų pasaulėjautoje šis faktas tampa esminis, nes „Mitologinis Gyvybės medis glaudžiai siejamas su antgamtinės savybės turinčia moterimi ar moteriška dievybe. Iš tų vaizdinių kilo tradicija vaizduoti Gyvybės medį, artimai susietą su moterimi gimdytoja bei maitintoja, žmonių ir viso gyvojo pasaulio pramote“¹². Kairienė įteisina moters-dievybės prototipą. Klevo ir Kairienės figūros tęsia mitologinę tradiciją, aktualizuoja tautinės sąmonės atmintį.

Keturios obelys – keturi likimai

Kairienė prisimena „keturias obelis, jau supjaustytas, sukapotas“ (p. 11) ir jos žmogų su pjūkle. Obelis baltų pasaulėjautoje – „vienas amžinumo simbolių. Šis medis buvo reikalingas tobulinti žmonių psichiką, mokyti paklusnumo, laikytis įstatymų, nelaužyti draudimų“¹³. Svarbu atsižvelgti į vieną sąlygą: „Medžių gerbimas reiškėsi ir draudimu juos kirsti. <...> Negalima kieme žaliuojančio medžio kirsti, nes iš tos šeimos kas nors mirs.“¹⁴ Nupjovus obelį, nusižengiama ne tik šimtmečiais nusistovėjusioms tradicijoms, bet ir išpranašaujama tragiška lemtis – „<...> kirtėjas mirs“¹⁵. Kairienės vyras priverstas atlikti šį šventvagišką darbą sėkmadienį. Mitinis

¹⁰ Lietuvių mitologija. Vilnius, 1995–2004, t. 3, p. 22.

¹¹ Min. veik., p. 22.

¹² Dundulienė P. Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje, 1994, p. 4.

¹³ Lapinskienė L. Simbolinių reikšmių žodynas. Vilnius, 2002, p. 104.

¹⁴ Lietuvių mitologija, t. 3, p. 24.

¹⁵ Min. veik., p. 25.

mąstymas išryškėja iš Kairienės reakcijos, kai ji pamato sudarkytus medžius: „Ji tą dieną stovėjo priešais tas obelines malkas, nedrįsdama neštis į trobą“ (p. 11). Moteris gyvena senovinės pasaulėjautos tvarka, todėl čia galioja ir to pasaulio taisyklės. Obelių kirtimas – pranašiškas simbolis, kurį išpildo greita Kairienės vyro mirtis.

Obelių kirtimo veiksmas įprasmina ir dviejų pasaulių opoziciją: senojo, kai Kairienės bei jos vyro gyvenime svarbiausia buvo duona, apsėti laukai, žemė, nes nuo to priklausė šeimos gerovė, dvasinė sveikata, ir šiuolaikinio pasaulio, liudijančio Kairienės šeimos ir visų kaimo žmonių tragediją kolektyvizacijos laikais. Žmogus prievarta nusizengia savo tikėjimui, atsisako savo vertybių įjaudamas obelį, kurią pats su meile sodino ir puoselėjo.

Medžio archetipas dominuoja ir kaip intuityvaus suvokimo, atsiradusio iš sąmonės kylančios nuojautos, išraiška. Šiame epizode obelių simbolika atskleidžiama pasikliaujant intuicija. Apysakoje pabrėžiamas Kairių kieme augusių obelių skaičius: „Ir keturias obelis, jau supjaustytas <...>. Keturias jie ir teturėjo“ (p. 11). Šiame pasakyme užkoduojami tolimesni teksto įvykiai. Remiantis mitiniu mąstymu, obelys galėtų simbolizuoti Kairių šeimos narius (senovės baltų tikėjime – kiekvienas turėjo sau po medį): Kairienės vyrą, sūnų Steponą, anūką Darių ir pačią Kairienę. Obelys yra sakrali jungtis su tradicijomis, vertybėmis. Tačiau tas ryšys sutraukomas, kai pareikalaujama iš žmogaus mokėti absurdiškus mokesčius už obelis. Keturios išpjautos obelys – tai keturi sudraskyti žmonių likimai. Kiekviena išpjauta obelis simbolizuoja atskiro Kairių šeimos nario tragediją.

Lemtingų įvykių užuomazga atsiranda tada, kai Kairienės vyras išpjauja obelis. Jį pirmąjį sugniuždo kolektyvizacijos sistema. Žmogus yra bejėgis pasipriešinti, todėl gėrimas tampa protestu, vienintele išeitimi apsvaigti ir nematyti.

Kita nupjauta obelis – tai Kairių sūnaus Stepono tragiško likimo simbolis. Stepono figūra įprasmina šeimos santykių išsigimimą. Kairienės paveikslas yra senovės lietuvių moters atspindys: ji yra pagrindinė namų židinio, jaukumo ir ramybės sergėtoja. Kairienei jos šeima – vyras ir vaikas – visas pasaulis. Steponas jau nebeteri tvirto šeimos pagrindo ir namai jam jau nebeteikia dvasinės atramos. Ramybės, paguodos jis dar bando ieškoti vis grįždamas į savo gimtuosius namus, prie jų didžiojo klevo. Iš širdžiai artimiausio žmogaus jis nesulaukia užtarimo – belieka tik užsimiršti ir atgaivinti sielą svaigalais, kurie atveda prie tragedijos. Pasikartojančios tragedijos aplinkybės veikėjus įtraukia į savotišką užburtą ratą.

Trečioji nupjauta obelis – anūko Dariaus lemtis, kuria įprasminamas naujosios kartos likimas. Darius jau nuo pat mažens augo be tvirto namų, šeimos pagrindo. Steponas dar turėjo bent mažą dvasinę atsvarą – sodybą, mylinčią motiną, didįjį klevą, o Darius jau nebeteri nieko. Sugriautas vertybių pamatas, džiaugsmo neteikia nei medis, nei žmogus – tik svaiginimasis, dėl kurio paaukojami šeimos santykiai, darbas, dvasinė gerovė. Darius žūsta panašiomis aplinkybėmis kaip jo tėvas ir senelis.

Ketvirtoji nupjauta obelis – tragiška Kairienės gyvenimo baigtis. Po visų apysakoje paminėtų įvykių jos mirtis atrodo neišvengiama ir natūrali. Niekas nesieja jos su baisiu ir išsigimusi pasauliu. Ji gina kiek pajėgdama savo namus, klevą – viską, kas jai liko gyvenime. Kairienės žūtis – tai jos paskutinė kova su civilizacijos žiaurumu.

Simbolis Granausko kūryboje funkcionuoja kaip antinomijų įprasminimas, todėl egzistuoja ir kita kontekstinė išpjautų medžių simbolinė reikšmė. Senasis Budrių kaimas, nors jau seniai išdraskytas, negali mirti, jis tik pakeitė savo veidą – tai rugiai. Didžiulis rugių laukas, o jame tamsesni lopai: „Dangaus karaliau! Juk tai senųjų kaimo sodybų vietos! <...> Ar ne pati gražiausia, pati švenčiausia mirtis ištiko?“ (p. 21). Vadinasi, žmogaus egzistencija persikūnija į naują formą. Senasis kaimas nesidavė išniekinamas, nedingo tai, kas šventa žmonių atmintyje. Šis virsmas, persikūnijimas į kažką kita, būdingas mitinei lietuvių pasaulėjautai. Tai ir tikėjimas, kad po mirties „žmogus neišnyksta, o pavirsta kitu kūnu. Šitaip buvo išreikšta žmogaus amžinumo idėja“¹⁶.

Išeiti pro klevą motyvo aktualizavimas

„Intelektuali žmogaus galia savo kūrybą realizuoja simboliais, kurie tik tada esmingi ir gyvybingi, kai gali sujungti gyvybingus ir transcendentiškus mūsų sielos virpesius su medžiagiška būtimi.“¹⁷ Vadinasi, simboliu galima išreikšti tai, kas jaučiama, bet tiesiogiai įvardyti nepajėgiama. Tokį teiginį paaikškina dažnai apysakoje minimi ir turintys simbolinę prasmę pasakymai: *eiti pro klevą, grįžti pro klevą, išeiti pro klevą, žiūrėti į klevą*. Šiuose epizoduose užkoduota gilioji informacija, susijusi su transcendentiniais pojūčiais, kurių tiesiogiai atskleisti neįmanoma.

Atraminis šių pasakymų skirties taškas yra sakinys: „Ji atsimenta, kai jos žmogus išėjo pro klevą“ (p. 11). Šis pavyzdys pagrindžia mintį, kad klevas – tai senutės atminties žadintojas. Toks *išėjimo pro klevą* motyvas intuityviai susijęs su bloga nuojauta (išėjo pro klevą pajauti obelų). Išpjautos obelys – pažeidžiamas žmogaus tikėjimas. *Išeiti pro klevą* – tai lemtingos ribos peržengimas. Remiantis kūrinio kontekstu, toks pasakymas gali būti pavojaus, negeros nuojautos simbolis, kuris apysakoje pakartojamas keletą kartų ir visais atvejais susijęs su ribinėmis situacijomis. Tai liudija, kad klevas yra Kairienės svarbiausių prisiminimų pradinis taškas ir pranašiškas ženklas. Toks pasakymas iš karto apeliuoja į tam tikrą apysakos veikėjo lemtį. Klevo siejimas su išėjimu, grįžimu dar kartą įrodo galimą simbolinės reikšmės siejimą su archajiškuoju ir magiškuoju pasauliais, kur už konkrečių būties ribų veikia paslaptingos gyvenimo jėgos. Ši prasminė gelmė suvokiama intuityviai: tas simbolinis *grįžimas, išėjimas pro klevą* tarsi skatina išgirsti gamtos gyvybės balsą veikėjų artimiausios aplinkos daiktuose.

Antrasis apysakos epizodas, kuriame simbolinė frazė *grįžo pro klevą* siejama su pačia Kairiene: „<...> grįžo pro klevą <...>. Žiūri – stovi pas šulinį toks nepažįstamas vaikesas, žvalgosi į trobos langus <...>“ (p. 56). Tai Kairienės ilgai lauktas susitikimas su anūku Dariumi. Jo atėjimas atneša senajai džiaugsmo, tikėjimo, kad turės kam perduoti savo brangiausią turtą: „Iš tikrųjų, kam daugiau paliks? Trobą, tvartą, gyvulius, savo klevą“ (p. 57). Klevas šioje šeimoje toks pats brangus turtas, kaip ir namas. Tai ir šeimos relikvija, tradicijos, vertybės. Tačiau toje džiaugsmingoje

¹⁶ Dundulienė P. Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose, p. 77.

¹⁷ Mažeikis G. Paraštės: minčių voratinkliai. Šiauliai, 1999, p. 49.

atmosferoje frazė *grįžo pro klevą* vėl intuityviai sukelia kažkur giliai užslėptą negerą nuojautą, kuri išryškėja tolimesnėje apysakos eigoje – Darius ją lanko vis rečiau ir rečiau, jam labiau rūpi sunkiai senolės sutaupyti pinigai, pradeda išgėrinėti, nesupranta ir nebeberbia seno žmogaus. Taigi tas *grįžimas pro klevą* išryškėja kaip intuityviai suvokiama aliuzija į nelemtį.

Trečiasis kodinis pasakymas *vedėsi pro klevą* siejamas su Kairienės anūko Dariaus likimu. Ši frazė pavartojama epizode apie Dariaus ir Birutės sužadėtuvių dieną: „Vedėsi pro klevą į kapinaičių kalnelį. Buvo pats pavasaris, gegužės mėnuo, vieni medžiai sprogo, antri žaliavo“ (p. 59). Nors šiame fragmente sukuriamas giedras, šiltas pavasario vaizdas, tačiau intuityviai prabyla medis, pranašaudamas visiškai kitokią lemtį. Šią mintį sustiprina tai, kad Darius savo jaunąją žmoną vedasi į kapinaičių kalnelį, o juk senieji Budrių gyventojai gerbė šiuos kapus, neidavo ten be reikalo. Tačiau šito nebesupranta Darius ir nusiveda sužadėtinę būtent ten. Tai vėl blogos nuojautos ženklas, išpranašaujantis nelaimę, pasikartoja Dariaus tėvų iškreiptas vedybinio gyvenimo modelis. Mitologinė klevo-globėjo funkcija suteikia kiek kitokią simbolinę prasmę dažnam apysakos pasakymui: *sėdėjimui, buvimui po klevu*. Pirmasis epizodas, kuriame pavartojamas pasakymas *po medžiu*, susijęs su senutės kelione į senkapių kalvą. Ta kelionė gretinama su senutės dvasiniu apsivalymu, paskutiniu patepimu, kurį suteikia žemė, gamta, rugiai. Akimirkos iškilmingumą patvirtina ir senosios giesmė, kurią giedojo „parklupusi po medžiu“ (p. 23). Tai aukščiausia jausmų išraiška, o drauge ir padėka žemei, tėviškei, Dieviui už tai, ką gyvenimas jai davė. Šio epizodo simbolinė reikšmė aiškinama pasitelkiant mitologinį simbolių tyrimo lauką, kai šventus medžius lietuviai vadino Dievo namais: „Prie jų statydavo šventyklas, dievų statulas, aukurus, kur buvo aukojamos aukos, vyko apeigos.“¹⁸ Senolė po medžiu atlieka sakralinę ir paskutinę apeigą, vis prisimindama, kaip tai darydavo senaisiais laikais, todėl šiuo atveju medis – šventumo simbolis, teikiantis sakralinę globą. Tokią simbolinę reikšmę patvirtina Kairienės sūnaus grįžimai pas motiną, į savo gimtinę, iš kurios dar bandė pasisemti stiprybės, supratimo ir palaikymo, todėl „nuėjo ir atsisėdo po klevu ant žemės. Sėdėjo ilgai, žiūrėdamas į kaimo trobas, į kapinių didžiuosius medžius. <...> padirviuose jau seniai raudonavo šermukšniai. <...> ir į tuos šermukšnius ilgai žiūrėjo. <...> atsistojo ir ji po tuo klevu“ (p. 36). Taigi sėdėjimas po medžiu – simbolinis. Steponas bando ieškoti ramybės prisiliesdamas prie savo šeimos vertybių – klevo, sulaukdamas iš motinos užtarimo. Ta erdvė po medžiu ne tik dvasiškai saugi, bet ir meditacinė, skirta susikaupimui, apmąstymui, nes Stepono ramus sėdėjimas ir įdėmus žiūrėjimas į raudonus šermukšnius asocijuojasi su visos jo būties apmąstymu.

Šiek tiek kitokias konotacijas įgauna pasakymo *žiūrėti į klevą* reikšmės. „Ji liko viena, žiūrėdama į savo klevą“, žiūri tylėdama tarsi ieškodama atsakymo ar patarimo, savotiškas tikėjimas magija, bandymas pamatyti savo likimą. Simboliškas tylaus žiūrėjimo veiksmas, simboliškas ir stebimasis objektas – medis. Tai lyg nutolęs gyvybės medis, nuo žmogaus tolstantis gyvenimas.

¹⁸ Dundulienė P. Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose, p. 88.